

Vihamielinen siirtolaisuus ja oikeus hakea turvapaikkaa – utopian ja valtapolitiikan jännitteessä¹

Liberaalissa demokraattisessa valtiossa valitsee jännite yksilön oikeuksien ja yhteisen hyvän välillä. Ihmisoikeudet ovat modernin oikeusvaltion ytimessä, mutta oikeuksien pysyvää etusijaa ei voida ottaa yhteiskunnallisen toiminnan lähtökohdaksi. Mikään yksilön oikeus ei voi olla rajoittamaton, koska voimme haluta toimia tavalla, joka on haitallista tai vaarallista itsellemme tai muulle yhteiskunnalle. Yhteisönkään etua ei voida aina asettaa politiikan lähtökohdaksi, koska tässä tilanteessa kadottaisimme ajatuksen jokaiselle kuuluvista ihmisoikeuksista. Edellä kuvattu jännite on yksi modernin oikeusvaltion paradoksi.

Keskustelu valtion ja yksilön (esimerkiksi turvapaikanhakijan) oikeuksien välillä nousee esiin esimerkiksi suomalaisessa ja eurooppalaisessa siirtolais- ja pakolaispolitiikassa. Onko esimerkiksi oikeus hakea turvapaikkaa kaikissa tilanteissa ehdoton oikeus, vai onko valtiolla yhteiseen hyvään vedoten oikeus rajoittaa tätä oikeutta esimerkiksi silloin, jos turvapaikan hakeminen liittyy vihamieliseen välineellistettyyn siirtolaisuuteen, jonka tavoitteena on kiusata tai horjuttaa sitä valtiota, jonka pitäisi ottaa hakemus vastaan? Kuinka Suomen viranomaisten tulisi toimia esimerkiksi sellaisessa tilanteessa, jossa vihamielinen valtio kuljettaa satoja tai tuhansia kolmannen maailman kansalaisia tai vaikka vankilasta vapautuneita rikollisia Suomen rajalle hakemaan turvapaikkaa?

Osa asiantuntioista ja kansainvälisistä järjestöistä ovat sitä mieltä, että myös tällaisessa tilanteessa, jossa turvapaikan hakemisen tarkoitus on tuottaa yhteisölle harmia, jokaisella on oikeus jättää kansainvälisen suojelun hakemus. Tämän yksilön oikeuksia korostavan lähestymistavan mukaan oikeus hakea turvapaikkaa on ehdoton ja universaali ihmisoikeus, jota ei voi missään tilanteessa rajoittaa. Oikeutta hakea turvapaikkaa tulee kunnioittaa, vaikka oikeutta käytettäisiin vihamieliseen tarkoitukseen.

Ilman hakemuksen vastaanottamista, ajattelevat tämän kannan puolustajat, ei voida varmistaa, että henkilöä ei palauteta palauttamiskiellon vastaisesti kotimaahansa. Tämä on tällä hetkellä sekä Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen että Luxembourgin toimivan EU-tuomioistuimen kanta, vaikka tässä kirjoituksessa kuvattuun tilanteeseen Euroopan ihmisoikeustuomioistuin ei ole vielä ottanut kantaa.

Vastakkaisen näkemyksen mukaan turvapaikan hakeminen ei voi olla kaikissa tilanteissa absoluuttinen oikeus, vaan myös turvapaikanhaun olosuhteet, tarkoitus ja esimerkiksi kansallinen itsemääräämisoikeus ja turvallisuus tulee voida ottaa harkinnassa huomioon. Tärkeämpää kuin abstraktin säännön noudattaminen on se tavoite, jonka vuoksi sääntö on luotu. Valtiolla on näin ollen oikeus suojata itseään, turvallisuuttaan ja omaa suvereenisuuttaan ja tilapäisesti estää oikeus hakea turva-

¹ Ks. myös Jari Pirjola, *Hostile Instrumentalized Migration and the Right to Seek Asylum. Reflecting the European Legal Framework*, *European Journal of Migration and Law*, Vol 27, issue 1 (2025).

paikkaa. Vihamielisessä välineellisessä turvapaikanhaussa ei ole tästä näkökulmasta katsottuna kysymys kansainvälisen suojelun tarpeesta vaan turvapaikkainsituaution väärinkäytämisestä. Tällaisessa tilanteessa yhteisön etu voi mennä yksilön oikeuksien edelle. Voiko valtio, kansainvälisen oikeuden luojana, olla sitoutunut itselleen vaarallisiin tai valtion suvereenisuutta haitallisesti rajoittaviin yksilön oikeuksiin?

Yksilön ja yhteisön jännitettä pohdittaessa on otettava huomioon myös se, että kansainvälisen oikeuden mukaan jokaisella valtiolla on oikeus päättää siitä, keitä ulkomaalaisia se päästää alueelleen. Jos vihamielinen valtio tuo siirtolaisia rajalle ja estää heitä palaamasta, maahantuloon liittyvä päätösvalta käytännössä siirtyisi vihamieliselle valtiolle.

Yksilön ja yhteisön jännitteessä Euroopan unioni näyttäisi ottaneen yhden askeleen yhteisön edun suuntaan. Euroopan komission 11.12.2024 antaman tiedonannon mukaan jäsenvaltioilla on oikeus säätää toimista, joilla vahvistetaan turvallisuutta ulkorajoilla ja torjutaan niitä hybridiuhkia, joka liittyvät muutoliikkeen käyttämiseen aseena.

Kuinka tässä kirjoituksessa kuvattu jännite tulisi ratkaista? Itse ajattelen niin, että järkevintä on löytää pragmaattinen ratkaisu, jossa jännitteen kummallekaan osapuolelle ei anneta pysyvää ehdotonta etusijaa. Ajatus ihmisille kuuluvista oikeuksista on tärkeä, mutta oikeuksien toteutumisen tulee aina olla sidoksissa myös poliittiseen päätöksentekoon ja demokraattisiin instituutioihin. Näin voimme varmistaa, että erilaisille tulkinnoille avoimet ihmisoikeusnormit vievät meitä haluttuun ja toivottuun suuntaan.

Ihmisoikeuksilla on modernissa oikeusvaltiossa keskeinen asema, mutta oikeuksia tulee voida oikeusvaltiollisessa menettelyssä myös

rajoittaa. Vaikka oikeus hakea turvapaikkaa on tärkeä oikeus ja vainotuille tulee tarjota suojelua, tätä oikeutta pitää voida myös tilapäisesti ja tarkoin rajatusti rajoittaa, jos se johtaa haitallisiin, absurdeihin tai jopa vaarallisiin tilanteisiin.

Universaaleiksi ajateltujen oikeuksien käytännön soveltaminen niin kansainvälisesti kuin kansallisellakin tasolla tapahtuu usein ihmisoikeusihanteiden ja konkreettisesta maailmasta nousevien poliittisten argumenttien välisessä jännitteessä. Jos molemmat näkökulmat eivät ole harkinnassa mukana, on vaarana, että ihmisoikeudet muuttuvat joko politiikasta irtautuneeksi utopiaksi tai ihmisoikeussopimusten määräyksistä piittaamattomaksi valtapolitiikaksi.

Jari Pirjola